

1828-1829 Rus İşgali Sonrasında Silistre Vakıflarının Vaziyeti*

Ahmet Köç**

Öz

XIX. yüzyıl başlarından itibaren Tuna Nehri'nin güneyine inen Rus orduları; Şumnu, Rusçuk, Varna ve Silistre şehirlerinde ölümlere ve yıkımlara neden olmuştur. 1828-1829 savaşlarında Edirne'ye kadar ilerleyen Rus askerlerinin attığı toplar, Silistre şehrinde cami, minare, medrese, mektep farkı gözetmeden evleri, dükkanları ve kale civarındaki askeri binaları tamamen yerle bir etmiştir. Çalışmada 1828-1829 yıllarındaki Rus işgali sırasında Silistre'de yıkılan Osmanlı vakıf eserlerinin yapım süreci üzerinde durulacaktır. Eserlerin yeniden yapılması vakıf bütçelerinin elverişsizliği nedeniyle gecikmiştir. Devrin padişahları II. Mahmud ve Abdülmecid'in Rumeli şehirlerine yaptığı geziler, 1828-1829 yıllarında Rusların yıktığı binaların yeniden yapılması konusuna dinamizm kazandırmıştır. Bu manada Osmanlı padişahlarının ve devlet büyüklerinin ilgi ve alakaları, yıkılan binaların yapım sürecini hızlandırmıştır. Esasında Silistre'deki vakıf eserlerin tamirinde yaşanan 30 yıllık gecikmenin, o dönemde yeni oluşturulan Evkâf-ı Hümayun Nezareti'nin mali durumu ile yakından ilgisi de vardır. Yaşanan gelişmelerin çeşitli açılardan ele alındığı bu çalışmada; Osmanlı ve Vakıflar Arşivlerindeki belgelerden faydalanarak sondaj metoduyla Silistre vakıflarının XIX. yüzyıl ortalarındaki görünümü verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: 1828-29 Osmanlı- Rus Savaşı, Balkanlar, Silistre, Vakıf,

The Condition of the Silistra Waqfs Following the Russian Occupation of 1828-1829

Abstract

The Russian armies moving to the south of the Danube from the early nineteenth century onward caused deaths and destruction in the cities of Shumnu, Ruschuk, Varna and Silistra. Cannonballs fired by the Russian troops that advanced as far as Edirne in the wars of 1828-1829 completely destroyed mosques, minarets, schools, houses, shops, and military buildings around the castle, in the city of Silistra. The study is focused on the process of reconstruction of the Ottoman waqf works destroyed in Silistra during the Russian occupation in the years 1828-1829. Reconstruction was delayed by the lack of funds in the budgets of waqfs. The visits paid by Mahmud II and Abdulmecid, the sultans of the period, to the cities of Rumelia gave impetus to the reconstruction of the buildings destroyed by the Russians in the years 1828-1829. The interest of the Ottoman sultans and state officials in this respect accelerated the process of reconstruction of the destroyed buildings. In fact, the 30-year delay in the repair of the waqf works in Silistra was also closely related with the financial condition of the recently created Ministry of Imperial Waqfs. In this study, where the developments are considered from various points of view, an attempt has been made to present the condition of the Silistra waqfs in the mid-nineteenth century through the probing method using the documents in the Ottoman and Waqf Archives.

Keywords: 1828-1829 Ottoman-Russian War, Balkans, Silistra, Waqf

* Balıkesir Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Proje Birimi tarafından 2015-02/068 numara ile desteklenmiştir.

** Doç. Dr. Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, akoc@balikesir.edu.tr

Giriş: Coğrafi saha ve teorik çerçeve

Şehirler zaman içerisinde siyasi, askeri, ticari boyutları ile farklı görüntüler çizebilmişlerdir. Bir arada yaşamının gereği olarak şehirlerde ortaya konan faaliyetlerin düzgün bir şekilde sürdürülebilmesi için planlı yapılara ihtiyaç duyulmuştur. Vakıf müesseseleri ihtiyaç duyulan bu binaların oluşturulmasında en büyük sektör haline gelmiştir. Silistre şehrinin kendi kimliğini kazanması konusunda vakıf kurumları o şehre özgü yeni sektörler meydana getirmişlerdir. Özellikle Tuna Nehri'nin öteki yakasında devam eden savaşlarda Silistre, Vidin ve Rusçuk şehirleri daha güvenli olmalarının yanı sıra, askeri faaliyetlerin organize edildiği merkezler durumuna gelmişlerdir. Bu dönemde Silistre şehrindeki bedesten, hanlar ve meşhur saraçlar çarşısındaki dükkanlar kadar; medreseler, mektepler ve camiler cepheye giden, cepheden dönen veya Tuna'nın diğer tarafı ile bu tarafı arasında ticaret yapan kişilerin buluşma yerleri olmuştur. Vakıf binalarının bu anlamda halkı buluşturma ve kaynaştırma vazifesi gördüğünü belirtmek gerekir. Şehirde yaşayan halkın günlük hayatını kolaylaştıran vakıf müesseseleri, dolaylı olarak toplumun rahat bir şekilde yaşamasına katkıda bulunmuştur.

Evliyâ Çelebi, Silistre şehrindeki; cami, medrese, mektep, hamam, çeşme ve hanlardan uzun uzun övgüyle bahseder. Şehirdeki yapılar kadar, burada yaşayan insanlar hakkında da seyyahın söyleyecek sözleri vardır. Seyyaha göre; Silistreliler dürüst, mütevazı ve aynı zamanda misafirine ikram etmeyi seven cömert insanlardır (Evliya Çelebi 1999: 193). Balkanların kilidi olarak ifade edilen Silistre kazası, Tuna'nın kenarında bir liman şehridir. Osmanlı döneminde Silistre'de çeşitli büyüklüklerde gemi inşa edildiği ve nehir taşımacılığı konusunda şehrin geliştiği belirtilmektedir¹. Orman ürünlerinin bölgede bol miktarlarda bulunması, gemi yapımı faaliyetlerinin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Ayrıca bölgenin bol yağış alması ve yeşil bir bitki örtüsüne sahip olması, tarım ve hayvancılık için avantaj

1 Nehir gemilerinin yapıldığı yerlerden birisi Silistre tersanesidir. Bakz. Râşid Mehmed Efendi-Çelebizâde İsmail Âsım Efendi, *Târîh-i Râşid ve Zeyli I*, (haz. A. Özcan- Y. Uğur- B. Çakır- A. Z. İzgöer), İstanbul 2013, s. 539. Benzer bilgiler için; Şânî-zâde Mehmed Atâullah Efendi, *Şânî-zâde Târîhi I- II*, (haz. Ziya Yılmazzer), İstanbul 2008, s. 899.

oluşturmuştur². Öte yandan Osmanlı deniz taşımacılığının ana maddesi olan hububatın, ağırlıklı olarak Tuna Havzası ve Batı Karadeniz kıyılarından temin ediliyor olması, Silistre'deki nehir ticaretini de hareketlendirmiştir. İhtiyaç dönemlerinde Silistre'den İstanbul'a gemilerle zahire gönderildiği gibi; kimi zaman da Tuna Nehri üzerinden öte yakaya ordu zahiresi gönderilirken bu liman kullanılmıştır. Özellikle Rusya, Avusturya ve Lehistan ile yapılan savaşlar sırasında Silistre şehrinin önemi daha da artmıştır. Osmanlı Devleti, XIX. yüzyıldaki stratejik konumu nedeniyle, Tuna Nehri kenarındaki Silistre, Vidin ve Rusçuk kalelerine büyük miktarlarda zahire depolayarak, nehir gemileri ile buradan sevkiyatlar yapmıştır. Bu yüzden XVIII. yüzyılın sonlarına doğru Silistre iskelesi ileri karakol haline getirilerek son dönem savaşlarının vazgeçilmez merkezi haline gelmiştir (Selçuk 2013: 653-656).

Tarih boyunca şehirler sahip oldukları stratejik önemleri ve zenginlikleri nedeniyle daima savaşların merkezinde yer almışlardır. Örneğin Roma İmparatorluğu'nda şehirlerin ele geçirilmesinde en önemli husus ganimet elde etmek iken, ulus devletlerin ortaya çıktığı dönemlerde şehirler, savaşların sembolik olarak sonucunu belirleyen nirengi noktaları olmuştur. Savaşlar toplumların asırlar boyunca biriktirdiği maddi kültür izlerini birden ortadan kaldırabilmektedir. Aslına bakılırsa savaşlarda şehirler, hedef haline gelen ilk yerlerdir. Bu yüzden şehirler üzerinde şiddet ve çatışma sarmalının izlerini her zaman görmek mümkündür. Silistre örneğinde Rus saldırıları sırasında yaşananlar da bunlardan farklı değildir.

2 Evliya Çelebi şehrin hemen kenarından geçen Tuna Nehri'nden övgüyle bahseder. Başlı başına Tuna Nehri şehre bolluk ve bereket kattığından, sadece nehir suları değil, aynı zamanda dağlardan süzülüp gelen suların değirmenlere enerji, toprağa bereket kattığını ifade eder. Suyun bolluğu şehirde çok sayıda çeşmenin yapılmasına imkan sağlamıştır. Şehrin soğuk olması hasebiyle burada kürk imalatı da meşhurdur. Öte yandan serhat şehri olmasından dolayı at takımları, eyerler ve ok yapımı üzerine faaliyet gösteren saraçlar çarşısında pek çok dükkan vardır. Yine soğuk kış mevsiminden nehir balıklarının oluşturduğu çeşitlilik; Evliya Çelebi'nin dikkatini çekmiştir. Öte yandan Silistre civarında yetişmiş kıvrık koyun ve sığırların etleri seyahatnameye konu edilmiştir. Bakz. Evliya Çelebi, *Seyahatname III*, (haz. S. Ali Kahraman- Y. Dağlı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999, s. 190- 195.

Savaş tarihi çalışmalarında çarpışmaların süresi kadar, düşman askerlerinin şehir binalarına verdiği zararın boyutu da hesaba katılmalıdır. Aylarca kuşatılan, teslim olmaya zorlanan bölgelerde yaşanan ölüm korkusu ve yıkımlar elbette ki halkın endişelerini arttırmıştır. Bu manada Silistre kuşatması uzadıkça şehirdeki ölümler, askeri ve vakıf binalarının yıkımı da büyük boyutlara ulaşmıştır. Silistre'den sonra Rusların, Edirne'ye doğru yürüyüşe devam etmesi, savaş alanında yıkılan binaların yeniden yapılması meselesinde gecikmelere neden olmuştur. Bu yüzden belgelerde acil olarak vakıf binalarının tamiri meseleleri gündeme getirilmiş olmasına rağmen, mali zorlukların da işin işine girmesiyle vakıf binalarının yeniden ayağa kaldırılması kolay olmamıştır.

Bilindiği gibi Osmanlı devrinde kurulan vakıf binalarının korunması ve tamirinin nasıl olacağına dair büyük vakıfların vakfiyelerinde bilgiler vardır. Vakfiyelerde binaların korunmasına yönelik çeşitli hukuki kuralların varlığı, doğal olarak o kurumlardan sorumlu olan mütevellilere sorumluluklar yüklemiştir. Örneğin mütevelliler yapıların korunması için denetleme yapma, tahribat sonrasında teknik eleman temin etme, tamirata yönelik mali altyapı oluşturma konularında yetkilere sahiptirler. Esas olarak Osmanlı devrinde vakıf binaların korunmasına yönelik faaliyetlerin düzenli bir sistematiği olmakla birlikte, ansızın ortaya çıkan gelişmelerin yıkıcı etkisiyle vakıf binaları yok olabilmektedir. Yaşanan şiddetli rüzgar, yangın, deprem, yağmur, sel, kar, dolu ve yıldırım düşmesi gibi doğal olaylarda zarar görerek yıkılan binalar, vakıf yönetimleri için öngörülebilmektedir. Bunların dışında ülkenin bir bölgesinde yaşanan düşman saldırısı veya aniden başlayan savaşlar nedeniyle meydana gelen yıkımlar vakıf yöneticilerinde daha büyük şokların yaşanmasına neden olmuştur. Bu yüzden geçmiş yüzyıllarda zamanın ve tabiat olaylarının eserlere verdiği tahribattan daha yıkıcı ve daha elem verici olanı *insan eliyle* gerçekleştirilen yok etme politikalarıdır.

Osmanlı devrinde halkın ihtiyaçlarını gören; daha doğrusu onların hayatını kolaylaştıran vakıf binalarının korunmasının nasıl yapıldığı veya doğal afetler sonrasında yıkılan binaların yeniden nasıl

ayağa kaldırıldığı konuları az bilinen alanlardır. Her ne kadar askeri binaların ve vakıf binalarının tamirat ve masraf defterlerinin varlığından haberdar olsak da aslında yıkılan eserlerin yeniden inşası uzun ve meşakkatli bir süreçtir. Özellikle yıkılan binaların sınır boylarında olması durumu zorlukları daha da arttırmıştır.

Osmanlı devrinde olağanüstü gelişmelerin sonucunda ortaya çıkan savaşların yaktığı vakıf binalarının yeniden tamiri hususunda vakfiyelerde herhangi bir açıklama bulunmadığından yıkılan eserlerin yeniden ayağa kaldırılması vakıflarda soruna dönüşmüştür. Vakıf kurumlarının onarım harcamaları ifade edilirken genellikle düşük maliyetlerle yapılabilecek işler yani; duvar tamiri, çatlakların tamiri sıva ve boya işleri gibi kısa sürede bitirilebilen; mali açıdan bütçeye fazla yük getirmeyen yapı işleri akla gelmektedir. Oysa deprem, yangın ve doğal afetler sonucu yıkılan binalarda veya savaşlarda düşman askerleri tarafından bilinçli olarak yerle bir edilen yapıların yeniden yapımı, öngürül(e)meyen harcamalar sınıfında değerlendirilmektedir. Bu durumda mütevellilerin yüksek maliyetli onarımları yapabilmeleri vakıf bütçelerini aştığı için kurumlarda zorlu bir süreç başlamaktadır. Sonuç olarak vakıf müesseseleri -önceden kestirilemeyen- maliyetli tamir giderlerini karşılamakta zorlanınca, vakıf binaların onarımlarının yapılması yıllarca gecikmiştir.

a. XIX. yüzyılın Ortalarına Doğru Osmanlı Devleti ve Silistre Şehri

XIX. yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti toprak bakımından bölgesinin en büyük ülkesi idi ve bu durum onun; Akdeniz'in büyük bir kısmında kurduğu hakimiyet ile kendini ispat ediyordu. Öte yandan Balkanlarda Bulgaristan'dan Yunanistan'a, Romanya'dan Arnavutluk'a ve Karadağ'a kadar geniş toprak parçasında devlet varlığını sürdürmekteydi. Osmanlı Devleti XIX. yüzyıl başlarında geniş bir coğrafyada varlığını sürdürürken aynı zamanda yaklaşık 25 milyon insanı bir arada tutabiliyordu. Bu dönemde en büyük sıkıntı; ülke toprakları üzerinde yaşayan insanların dil, din ve kültür bakımından farklı yapılara sahip olmaları idi.

Devlet teşkilatı açısından şimdiye kadar yeniçeri askerlerinin karıştığı isyanlar, bozulan askeri düzenin bir an evvel yeniden ele alınmasını zorunlu kılmıştır. Çünkü XVIII. yüzyılın ikinci yarısından başlayan süreç, XIX. yüzyıl başlarında Rusya'yı askeri açıdan korkunç bir devlet haline getirmişti. Yine Osmanlı Devleti'nin askeri, siyasi ve iktisadi açılardan zayıf görünümü, Avusturya ve Rusya devletlerinin toprak ele geçirmelerini kolaylaştırıyordu. Nitekim Özi kalesinin ardından Kırım'ın Rusların eline geçmesi, endişe verici gelişmelerin başlangıcıydı. Her ne kadar Kırım bölgesi Osmanlı Devleti tarafından geri alınmış olsa da esas sorun; Osmanlı askerlerinin savaşlardaki disiplinsizliği ve harp sanatındaki zayıflığı idi³. Padişah III. Selim ve ardından II. Mahmud devirlerinde bahsedilen askeri sorunların çözümü için adımlar atılmış olsa da Rusya ve diğer Avrupa ülkelerinin Osmanlı Devleti'nin topraklarını paylaşmak üzere görüşmeler yürüttüğü bir gerçektir⁴. Örneğin Rusya ve Fransa'nın anlaşarak; Eflak, Boğdan'dan sonra Dobruca ve Kuzey Bulgaristan'ı işgal etmesi; Osmanlı Devleti'nde endişelerin artmasına neden oluyordu. Balkan topraklarının Ruslar tarafından işgal edilmesi, hem siyasi faaliyetlerinin artmasına, hem de Rusya'nın dini açıdan Ortodoksların hamiliği politikalarını yüksek sesle dile getirmesine yol açıyordu.

XIX. yüzyıl başlarında Ruslar, Silistre şehrine ilk kez 20 Rebi'ül-âhir 1224/4 Haziran 1809 tarihinde saldırarak şehri ele geçirmişlerdir. Buradan sonra düşmanın doğrudan İstanbul'a doğru yürüyüşe geçmesi, şehirde büyük yankı uyandırmıştır. Bütün bu gelişmeler Navarin olayı ile bir faciaya dönüşerek, Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki savunma gücünü zayıflatmıştı. Nitekim bu dönemde Silistre Kalesi'nin savunma durumu Rusçuk, Varna ve Şumnu kalelerinden çok daha kötü du-

rumda olduğundan, Rusların buraya yönelmesine yol açacaktı⁵.

Rusların H.1224/M.1809 tarihindeki saldırıları gibi, H.1243/M.1828-1829 yılı saldırıları da Tuna nehri kenarındaki Silistre şehri için yıkım anlamına geliyordu. Şehirde yaşayan yaklaşık yirmi bin kişi, arka arkaya yaşanan Rus saldırılarından endişelenmeye başlamışlardı. Diğer taraftan siyasi olarak XIX. yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu kritik durum nedeniyle Silistre şehrinin önemi daha da artmaya başlamıştır. Hassas bir çizgi üzerinde bulunan şehirde geçmişten beri ün yapmış atları yetiştiren Türk boyları ve Tatarlar yaşarken; XVIII. yüzyılın sonlarına doğru bölgeye Zaporijya Kazakları da yerleştirilmiştir.

M.1809 yılının üzerinden 19 yıl geçmiş olmasına rağmen, Rumeli'de Osmanlı Devleti'nin şartları yıldan yıla kötüleşmiştir. Siyasi olarak Ruslar, M.1828 yılında prenslik meselesi, Kafkasya kalelerinin durumu ve sınırlar konularında Osmanlı Devleti'ni mevcut antlaşmalara uymaya çağırırken diğer taraftan da bu maddeleri bahane ederek faaliyetlerini Varna-İbrail, Şumnu ve Silistre'ye doğru taşımaya başlamışlardı. Askeri açıdan dönemin en büyük sıkıntılarından biri, yeni kurulmuş ve deneyimsiz Asâkir-i Mansûre askerleri idi⁶. Ordunun tecrübesizliğinin farkında olan padişah II. Mahmud, Rus saldırıları sırasında büyük bir felaket yaşanmaması için Tuna Nehri'nin karşı kıyısını boşalttırmıştı. Rusların bu dönemde Tuna Nehri'nin güneyindeki savaş stratejisi M.1828 yılının ilk yarısında Nisan ayında anlaşılmaya başlanmıştı. Ruslar, bir taraftan Vidin-Rusçuk, diğer taraftan da Silistre ve Varna hatlarından ilerleyerek hızla İstanbul'a doğru yürüyüşe geçmişlerdi. İbrail'in alınmasından sonra buradaki 30 bin askerini Tuna'nın güneyine kaydıran Çar Nikolay, Osmanlı ordusunu Silistre'ye çekilmeye zorlamıştı. Ardından Rusların sırasıyla Hırsova, İsakça, Tulcea ve Kolcea'yı almaları üzerine buralardaki askerlerin, Silistre'deki garnizon ve kalelere yerleştirilmelerine karar verilmişti. Rus saldırılarının üç koldan devam ettiği düşünüldüğünde Pazarlık-Varna hattında Osmanlı askerleri başarılı bir savunma ortaya koymuşlardı. Ruslar bu gelişme

3 XIX. yüzyıl başlarında askeri alanda Osmanlı padişahlarının uyguladığı yenileşme faaliyetleri dikkat çekicidir. Osmanlı askerlerinin kullandığı silahlardan kullandıkları kıyafetlere kadar hemen her alanda değişim söz konusudur. O dönemde bir kaynak Osmanlı askerinin giyim tarzını şöyle anlatır: üzerinde Rus ceketi, onun altında Türk şalvarı, kullandığı atta Tatar eyeri, Fransız üzengi ve nihayet askerin elinde İngiliz kılıcı vardır.

4 Rus Çarı Aleksandr'ın Napolyon ile yaptığı görüşmede; İstanbul ve boğazları ondan istemesi üzerine "...İstanbul tek başına bir imparatorluğa değer..." diyerek Rus çarını kendi yanına çektiği ifade edilmektedir. Bakz. İ. H. Uzunçarşılı *Osmanlı Tarihi IV*, Ankara 1995, s. 99.

5 Ziya N. Aksun, *Osmanlı Tarihi III*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1994, s. 205.

6 Virginia H. Aksun, *Kuşatılmış Bir İmparatorluk: Osmanlı Harpleri(1700- 1870)*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010, s. 361

üzerine Şumnu tarafına yönelerek burayı almaya çalışmışlardı. Varna şehrinin Karadeniz'deki konumu nedeniyle deniz kesiminden yaptıkları saldırılarla şehre saldırılarını yoğunlaştıran Ruslar, Mehmed Selim Sırrı Paşa'nın askerleriyle karşı karşıya gelerek; M.1828 yılı yazına kadar çatışmaları sürdürmüşlerdi⁷.

Kış mevsimi nedeniyle Varna'nın kuzeyine çekilen Rus askerleri, M.1829 yılı baharında Sadrazam Mehmed Selim Sırrı Paşa'nın başarısızlığı üzerine yeniden saldırıya geçmişlerdi. Aynı yıl içerisinde Mehmed Selim Sırrı Paşa'nın başarısızlıkları üzerine, yerine Darendeli Topal İzzet Mehmed Paşa'nın sadrazam atanması gerekli görülmüştür. M.1829 yılının Mayıs ayında Silistre'yi kuşatan Rus askerleri sayıca fazla olmanın verdiği avantajı iyi kullanmışlardı. Silistre'yi savunan Sert Mehmet Paşa'nın askerleri altı hafta ancak direnebilmişti. Bu dönemde Silistre halkı askeri istihkamların zayıflığını görerek gönüllü olarak savaşmayı kabul etmiştir. 13 Temmuz 1829 tarihine kadar direnen Sert Mehmed Paşa geri çekilmek zorunda kalarak, şehirdeki silah ve mühimmatı Ruslara bırakılmıştı. Rusların galip gelmesi, Doğu Rumenli'deki Aydos, Misivri ve Burgaz'ın kısa sürede elden çıkmasına yol açmıştı. Hızla ilerleyen Ruslar, Edirne önlerine gelerek şehrin istisnasız teslim olmasını emretmişlerdi. Nihayet barış teklifini kabul eden Osmanlı Devleti, daha önce reddettiği şartları tekrar önünde bulmuştur. Edirne'de alınan kararlarla Rusya, Osmanlı Devleti'nin uzun süredir kabul etmeye yanaşmadığı Sırbistan meselesinde istediğini kabul ettirmiş ancak, prensliklerde asker bulundurulması karşılığında Tuna Nehri'nin güneyinde almış olduğu toprakları geri vermeyi de taahhüt etmişti. İmzalanan Edirne Antlaşması ile Rusların eskiden olduğu gibi Tuna Nehri'nin öte yakasında kalması sağlanarak Şumnu, Silistre ve Edirne şehirleri kurtarılmıştı⁸.

7 O dönemde Ruslar için bölgede rahatsızlık yaratan tek mesele Türklerin ani saldırıları değildir. Bütün bunların yanında Rus askerleri arasında yayılmaya başlayan tifüs, humma, dizanteri, veba ve iskorbüt ölümlere neden olmuştur. Bakz. Virginia H. Aksan, *Ottoman Wars(1700-1870)*, p. 368.

8 Rus Çarı I. Nikola Osmanlı Devleti'ni; *...kollarımız arasında hasta bir adam var. Çok hasta, gereken tedbirleri almadan önce onu günün birinde kaybetmemiz felaket olacaktır. Devlet ansızın ölebilir. Bu taktirde ölüleri diriltemeyiz* şeklinde tanımlamıştır. Bakz. İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi IV*, İstanbul 1995, s. 222. Ayrıca Kemal Beydilli "Mahmud II", *TDVİA. XXVII*, İstanbul 2003, s. 353.

b. Dönüşüm Çağında Vakıflar ve Rus Tahribatı

1828-1829 Rus savaşlarının devam ettiği süreçte devletin geri kalma sebepleri daha yüksek sesle dile getirilmeye başlanmıştı. Bu dönemde ortaya atılan düşünceye göre: adalet tam olarak tesis edilebilirse; ülkenin mamur, müreffeh ve mesut olması sağlanabilecekti. Esasında bahsedilen adalet ve eşitlik hususları içerisinde devlet mekanizmasının sorunsuz işlemesi için nazırlıklar arasında acilen uyumun sağlanması da isteniyordu. Devlet kademeleri içindeki düzenin yeniden sağlanması bir anlamda bozulan sistemin düzeltilmesiyle mümkündü. Düzendeki bozulmadan kasıt; eğitim meselesi gibi evkâf meselesini de içeriyordu. XIX. yüzyılda resmî daireler içerisinde ıslaha muhtaç olan evkaf nezaretinin merkezîyetçi biçimde yapılandırılması bu sürecin sonucudur.

Yeni oluşturulan Evkâf-ı Hümâyün Nezareti'nin tesisi, tam da Rus savaşları öncesine denk gelmiştir. Nezaretteki alt dairelerin oluşturulması Rusların Tuna Nehri'nin güneyine inmeye başladıkları yıllara tesadüf etmektedir. İdari olarak vakıfların bir kısmı Evkâf Nezâreti'ne, Osmanlı sultanlarının vakıfları ve mütevellisi bulunmayan vakıflar da hazineye bağlanmıştır. Öte yandan mütevelliler marifetiyle idare edilen mülhak vakıfların işlerine Hazine nezâret ederken; muhasebelerine ise hükkâm-ı şer'î ile evkaf memurları bakacaktır⁹. Bu yıllarda Evkaf Nezareti'nin gelirleri merkezi hazineye alınarak daha acil görülen askeri işlere aktarıldığından, nezarete mali sıkıntılar başlamıştır.

Evkaf Nezâreti kurulup vakıfların bir kısmı buraya bağlandıktan sonra tamir ve onarımlar için tespitler yapılmıştır. Buna göre bir taraftan keşifler hazırlanmış, diğer taraftan da vakıfların M.1818-1831 yıllarına ait muhasebeleri görülerek, bütçelerinin tamirata yetip yetmeyeceği hususları raporlanmıştır. Raporlarla gelirleri olan vakıfların bilançoları bağlı buldukları dairelere gönderilerek tamirat işlemlerinin başlatılması sağlanmıştır. Diğer taraftan geliri hayratın tamirini karşılamayan vakıfların mahlulât ve muaccelât

9 Ahmet Köksal, "II. Meşrutiyet Döneminde Vakıfların Yeniden Organizasyonuna Dair İki Eser: Halil Hamdi'nin Layihası", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi* 56, Ankara 2014, s. 357.

ve diğer vergi gelirlerinin tamiratın bitmesine kadar mütevellilere verilmemesi kararlaştırılmıştır. Böylece vakıfların tüm gelirleri nazırlar tarafından toplanarak vakıf binaların tamiri için kullanılacaktır. Yapılan incelemelerde geliri olmayan vakıf binaları için Haremeyn Muhasebesi'nden karşılanmak kaydıyla Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nin elemanlarının kontrolünde bir miktar tamirat bedelinin ayrılması kararlaştırılmıştır¹⁰.

Nezaret kurulmasından sonra vakıf yapılarının tamiri için ayrılan ödenekler kimi zaman yeterli gelmiş, kimi zaman da onarımlarda sorunlar yaşanmıştır. Aslına bakılırsa; nezaret bütçesinin aynı anda tüm yapıları onarmaya parası yetmediğinden; uzun süre kurumların tamir edilmek için bekletildiği belgelerden anlaşılmaktadır. Binalarının tamiri konusunda gelirleri onarım giderlerini karşılamayan vakıflara, Evkaf-ı Hümayun Hazinesi mahlulât muaccelâtı ve fazla-i muhasebât zührâtından borç para verilmesi kararlaştırılarak gerekli restorasyonların başlatılması düşünülmüştür.

Diğer taraftan geliri giderini karşılamayan vakıf binalarının tamiri konusunda; Osmanlı devlet adamları her zaman alternatif yollar da bulmuşlardı. Özellikle Evkaf Nezareti'nin ödeme yapmadığı, tamiratların durduğu yıllarda, restore edilmeyi bekleyen binaların padişahların özel hazinesinden paraların aktarılmasıyla tamir işleri sürdürülmeye çalışılmıştır. Osmanlı padişahlarının hayırsever davranışları sorunların aşılmasında önemli bir yöntem olarak kabul edilmelidir. Sadece Osmanlı padişahları ve hanedan üyeleri değil, aynı zamanda durumu müsait olan varlıklı devlet adamlarının tahsisatları ile savaştan zarar gören binaların tamir ettirilmesi düşüncesi padişahın otoriter gücünün bir göstergesidir. Bu şekilde Silistre'de tamire muhtaç olduğu için himaye edilmeyi bekleyen vakıf yapılarının çeşitli kişiler tarafından tamir ettirilerek yeniden toplumun hizmetine kazandırılması, savaş yıllarının en güzel görüntüleri olmalıdır. XIX. yüzyılın ortalarına doğru Osmanlı Devleti'nin aynı anda birkaç ülkeyle sürdürdüğü savaş durumu, hem müessesât-ı hayriyyenin düşman tarafından toplanma vurulmasına yol açmış, hem de şehir halkının bık-

ıklık içinde mali sıkıntılarla yüzyüze gelmesine neden olmuştu. Silistre halkının ve vakıf müesseselerinin zayıflığını fark eden devlet adamları; onların fakr ü zaruret içinde kalmasını istemediğinden çeşitli yollarla parasal kaynak temin ederek onarım faaliyetlerini başlatmışlardır.

XIX. yüzyıl başlarında vakıf binaların tamirine alternatif çözüm yolları bulan padişahlardan biri II. Mahmud'dur. Padişah II. Mahmud ilk defa İstanbul dışına çıkan sultan olarak memleketin durumunu yerinde görmek, halkın ihtiyaçlarını tespit etmek ve şikayetlerini dinlemek için 2 Safer 1253/8 Mayıs 1837 tarihinde çıktığı Rumeli seyahati sırasında Silistre'ye de uğramıştır. Halkın yoğun ilgisiyle karşılaşan padişah II. Mahmud, Silistrelilere bir takım müjdelere vermiştir¹¹. Padişah, Silistre şehrinden ayrılmadan önce Cuma namazını şehirde kılarak, şehirdeki binalar hakkında bilgi almıştır¹².

c. 1828- 1829 Osmanlı- Rus Savaşlarında Yıkılan Eserlerin Tamiri Sorunu

Geçmiş asırlarda Türkler, Balkan şehirlerinin siluetlerini değiştirecek sivil ve askeri yapıların inşasına ağırlık vermişlerdir. Bölgede yapılan cami, mescit, medrese, mektep, tekke, zaviye, türbe, imaret, hamam, konak, çeşme, bedesten, han, kervansaray, köprü gibi eserlerle devlet, Balkan topraklarının görünümünü, Anadolu şehirlerinden farksız duruma getirmiştir. Osmanlı Devleti kuruluş döneminde olduğu gibi diğer dönemlerde de vakıflar aracılığıyla hizmete aldığı yapıları, şehirlerin gelişiminde bir fırsata çevirmiştir. Nitekim Bulgaristan'da Fatih Sultan Mehmed, II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman, I. Mahmud, I. Abdülhamid, II. Mahmud, Abdülmecid ve diğer padişahların eserlerinin olması; onların siyasi güçlerinin balkanlara yerleştirildiğinin canlı şahitleridir. Aynı şekilde hanedan üyelerinden Hafsa Sultan'ın, Hürrem Sultan'ın ve

11 Silistreliler padişaha büyük ilgi göstermiştir. Kendisini görebilmek için yollara dökülmesi üzerine, çeşitli hediyelerle onları sevindirmiştir. Şehirde bulunduğu süre içerisinde Eflak ve Boğdan voyvodalarının yanı sıra, kaleyi gezmiş, Moltke'nin çizdiği planı incelemiştir. O sırada şehirde uzun süredir beklenen yağmur yağmış ve halkı büyük sevinç kaplamıştır.

12 Abdülkadir Özcan "II. Mahmud'un Memleket Gezileri", *Bekir Kütiükoğlu'na Armağan*, (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırmaları Merkezi), İstanbul 1991, s. 375.

10 Nazif Öztürk, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1995

İsmihan Sultan'ın Silistre Sancağı'ndaki mülkleri, devlet düzeninin devamı için bölgeye yapılmış önemli katkılardır. Yine ümerâ sınıfından Mehmed Paşa, İvaz Paşa, Hasan Paşa, Sinan Paşa, Mustafa Paşa ve İskender Paşa'nın vakıfları başta olmak üzere, diğer ümerâ mensupları da yaptırdıkları eserlerle yöre halkını sahiplendiklerini göstermişlerdir.

Son asır başlarında Silistre kaza merkezinde 40 cami, 8 medrese, 40 okul, 10 **çeşmenin** olduğu ifade edilmektedir¹³. Oysa **Şemseddin Sami**, Silistre'de sadece 9 caminin kaldığını ifade ettiğine göre, Türk eserlerinin tahrip edilmesi esas olarak M.1860 yılındaki Silistre bozgunundan sonra hızlanmıştır. Bozgun sonrasında şehrin boşaltıldığı bilindiğinden¹⁴, bundan sonra vakıf binaların akıbeti belirsizdir. Asırlardan beri Silistre'de yapılan vakıf müesseseleri, Müslümanların kültürlerinin bölgeye yayılıp yerleşmesinde belirleyici rol oynadığından, bugünkü Bulgaristan topraklarında Türk kültürünün ayakta kalmasında bahsi geçen kişilerin yaptırdıkları eserlerin büyük etkisi vardır¹⁵.

XIX. yüzyıl ortalarına doğru siyasette yaşanan kırılmalara bağlı olarak Silistre vakıfları zorlu bir döneme girmiştir. Dış siyasette yaşanan sorunların savaşa sürüklenmesi, özellikle Tuna Nehri'nin ötesindeki topraklarda ve nehrin beri yakasındaki Silistre şehri için felaket dönemi olarak anılmasına yol açmıştır. İslam şehirlerinin silüetinde göze çarpan en önemli yapılar olarak camiler ve onların minareleri doğrudan Rus topçularının hedefi haline gelmiştir. Bu yüzden Silistre Kalesi ve

çevresinde bulunan vakıf yapıları *harâb ve münhedim* olarak raporlarda yer almaya başlamıştır.

Silistre valiliği tarafından önce nezarete oradan da padişaha sunulan bir arzda; Silistre'de Rus saldırıları sırasında yerle bir edilen altı camii, altı minare, iki medrese ve bir mektep, şadırvan, hamam ve suyollarından bahsedilmektedir. Yıkılan Mehmed Selim Sırrı Paşa Camii¹⁶, Kurşunlu Camii, Saturî Hacı Mehmed Camii, İvaz Mehmed Paşa Camii, Hacı Ahmed Bey Camii ve Akkapı Câmii'nin yanı sıra, İvaz Mehmed Paşa ve Akkapı medreseleri ve Saturî Hacı Mehmed Vakfı mektebinin yeniden termimi bu dönemde gündeme gelmiştir. Osmanlı arşivinde tespit edilen belgelerde Rusların Silistre şehrine saldırısı üzerinden 8 sene geçmiş olmasına rağmen yıkılan cami, mescit, medrese, mektep ve minarelerin henüz daha yapılamadığı belirtilmektedir. Silistre'de yıkılan vakıf binalarının yeniden yapılması için 11 Receb 1253/11 Ekim 1837 tarihinde sunulan arzda; "...Silistre'de vâki' Satûrî Câmî-i şerîfi Silistre muhârebesei hengâmında külliyyen harâb olduğu..." ifade ediliyordu. Bunun üzerine padişahın izniyle caminin inşaatının yeniden yapılabilmesi için emr-i şerif gönderilmiştir.

Padişah Silistre'de yeniden inşası düşünülen binaların ihyası için kendisi gibi, etrafındaki ileri gelen devlet yöneticilerini de organize etmiştir. Örneğin *Vidin Vâlîsi vezîr-i rûşen-zamîr devletlü Hüseyin Paşa hazretleri kemâ-kân câmî-i mezkûru ve kurbunda bir bâb mekteb ve iki bâb medrese odalarını kendi yedinden müceddeden inşâ ve ihyâ etmek üzere üstlenmiş ve bunun için mimar Yusuf Ağa'yı yetkilendirmiştir* (BOA. HAT. 1331/51896- A). 29 Cemâziye'l-âhir 1253/ 30 Eylül 1837 tarihinde Satûrî Hacı Mehmed Câmîi'nin, padişah II. Mahmud tarafından tamir ettirileceği belirtilerek, görevlendirilen mimar Yusuf Ağa'nın cami, mektep, iki bab oda ve minarenin ikmalini gayret ve sadakatla tamamlaması istenmiştir (BOA. HAT.1331/51896-B).

16 Aslen Benderli olan Mehmed Selim Sırrı Paşa, sadrazam olmadan önce Silistre'de valilik yapmıştır. Asâkir-i Mansûre ordusunun Silistre'de kurulması konusunda emeği geçmiştir. Aynı zamanda şehirde kendi adıyla bilinen camiyi yaptırmıştır. Bakz. Virginia H. Aksan, *Kuşatılmış Bir İmparatorluk: Osmanlı Harpleri(1700- 1870)*, s. 349.

13 Evliya Çelebi, *Seyahatname III*, İstanbul 1999, s. 330.

14 O. Keskiöğlü-A.Taha Özaydın, "Bulgaristan'da Türk- İslam Eserleri", *Vakıflar Dergisi XVII*, Ankara 1983, s. 120.

15 Son dönemde gerçekleştirilen Rus saldırılarında kullanılan topraklar, İslam eserlerini yok etmiştir. Savaş sırasında camiler, mescitler, mektep ve medreseler, hatta dükkanlar ve evler fark gözetilmeden vurulmuştur. Vezir Sinan Paşa'nın şehirde yaptırdığı büyük kubbeli ve taş minareli Kurşunlu Camii'nin minaresi yok edilmiştir. Yine Eski Camii, Akkapı Camii, Mahkeme Camii, Pazaryeri Camii, Haraççı Camilerinin bir kısmı ilgisizlikten harap olmuştur. Öte yandan Silistre kuşatması sırasında Rusların esas olarak hedef aldıkları kısım, şehir kalesi ve civarı olduğundan buradaki yıkım daha ağır olmuştur. Nitekim Tuna nehri kıyısından atılan topraklar; padişah Yıldırım Bayezid'in yaptırdığı Kale Camii'ni yerle bir etmiştir. Şehrin daha önceki yüzyıllardaki vaziyeti için bakz. Ahmet Cebeci *XVI. yüzyılda Silistre Sancağı Vakıfları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1994, s. 91-95

21 Şevval 1253/20 Kasım 1837 tarihinde Silistre valiliğinden gelen arz doğrultusunda *Saturî Hacı Mehmed Câmi-i şerîfi* ve minâresi inşâsı için taraf-ı şahânedan gönderilen mimar vasıtasıyla cami, minare, yine camiye bitişik vaziyetteki bir bâb mektep ve iki bâb medrese odalarının masraflarının belirlendiği görülmektedir (BOA. HAT. 51896). Savaş yıllarında *Saturî Hacı Mehmed Câmi-i şerîfi*, medresesi ve minâresinin yeniden yapılabilmesi için vakıf gelirleri yeterli gelmemiştir. Savaşın üzerinden 16 yıl geçmiş olmasına rağmen H.1261/M.1845 yılında, Silistre'deki *Saturî Hacı Mehmed Vakıflarının tamiratının bitirilemediği* ifade ediliyordu. O yıllarda tahrip edilen vakıf binalarının yapılması için vakıf bütçesinde toparlanma beklendiğinden, *Saturî Hacı Mehmed Vakfı* gelirlerinin toparlanması yaklaşık 15 seneyi bulmuştur. Nitekim H.1267/1851 yılında *Saturî Hacı Mehmed Vakfı'nın* gelirleri 525 kuruş iken, giderleri 621 kuruş seviyelerindedir (BOA. EV. d. 14188).

Osmanlı arşivindeki 12397 numaralı evkaf defterine göre; Rusların saldırılarında Silistre'de zarar gören sabık *Özi Valisi Hasan Paşa Vakfı* yapılarının durumu daha kötüdür. Geliri giderini karşılamadığından vakıf yapılarının tamirâtı uzamıştır. Nitekim yapılan incelemelerde M.1828-1829 yıllarındaki Rus saldırılarının üzerinden 16 yıl geçmiş olmasına rağmen, H.1261/1845 tarihinde *Özi Valisi Hasan Paşa Vakfı'nın* gelirleri 552 kuruş, giderleri ise 878 kuruştur. O yıllarda vakıf mütevellisi gelir-gider dengesini kurabilmek için 326 kuruşluk açığı önceki seneden ayrılan kısımdan karşılamaya çalışmıştır. Nihayet H.1267/1851 tarihine geldiğinde, *Özi Valisi Hasan Paşa Vakfı* bütçesinin düzeldiği en azından gelirinin, giderinden fazla olduğu görülebilmektedir (BOA. EV. d. 12397 ve BOA. EV. d. 14188). Öte yandan savaşta tahrip edilen *İvaz Mehmed Paşa Camii ve Medresesi*¹⁷ tamiri hususunda da sorun çıkmıştır. XVIII. yüzyıl ortalarında sadrazamlık yapan *Hacı İvaz Paşa'nın* oluşturduğu vakıf eserleri, savaşın sonradan tamir edilemediğinden padişah II. Mahmud'un yardım ve himmetlerine ihtiyaç duymuştur. Aynı şekilde M.1828-1829 Rus savaşında

Benderli Mehmed Selim Sırrı Paşa'nın yaptırdığı cami de büyük zarar görmüştür. Onun Silistre valisi olduğu dönemde yaptırdığı büyük, ihtişamlı ve tek kubbeli cami, Silistre şehir meydanında bulunuyordu. Cami, Tuna Nehri'nin diğer yakasından rahatlıkla görülebildiği için, M.1828-1829 savaşları esnasında Ruslar tarafından hedef seçilmiştir¹⁸. Belgelerde *Benderli Mehmed Selim Sırrı Paşa Camii'nin*; "...mes'ele-i zâ'ilede müşrif-i harâb olduğundan tamiri..." hususu açıkça dile getirilmiştir. Bu konuyla ilgili olarak gönderilen irade-i seniyye (BOA. A.MKT. UM 311/30) ve 16 Şaban 1274/1 Nisan 1858 tarihinde verilen cevapta; mabedin acilen yapılması gerektiği belirtilmiştir.

M.1828-1829 yılı savaşlarında yıkılan diğer bir eser ise *Kurşunlu Camii* idi. XVI. yüzyılın ikinci yarısında Mimar Sinan'ın öğrencilerinden *Dülger Mustafa'ya*, *Vezir Sinan Paşa'nın* yaptırdığı *Kurşunlu Camii*, büyük minareli ve taş kubbeli idi. Sinan Paşa Vakıfları adına yapılan cami, bugün Balkanların en eski eseri olma özelliğini de taşımaktadır. Rus saldırılarında yıkılan vakıf caminin gelirleriyle tamiri mümkün olmadığından, yine devrin padişahından yardım talebinde bulunulmuştur. M.1828-1829 yılı savaşlarından sonra hazırlanan hem H.1261/1845 tarihli Evkaf defterinde, hem de H.1267/1851 tarihli Evkaf defterinde *Sinan Paşa Vakfı'na* ait *Kurşunlu Camii'nin* gelirlerinin yazılmadığı görülmektedir. Uzun süreden beri şehir merkezinde bulunan yine Rus saldırılarında zarar gören diğer eserler ise *Hacı Ahmed Bey* ve *Akkapı* camileridir¹⁹.

Rus saldırıları sırasında sadece Silistre şehir merkezindeki yapılar yıkıma uğramamıştır. Aynı zamanda Silistre Sancağı dahilinde yer alan di-

17 İvaz Paşa vakıflarının şehirde mektebinin yanında gelir getiren buzhane, değirmen, çiftlik, tarla, bostanlıklar ve dükkanları vardır. Bakz. VGM. Def. 624, s. 373-375.

18 Machiel Kiel, "Silistre", *Diyanet İslam Ansiklopedisi XXXVII*, Ankara 2009, s. 204.

19 Vakıf kurumu aracılığıyla yürütülen onarım faaliyetlerinde, vakfın ebedi olabilmesi için onun ayakta kalmasını sağlayacak çeşitli büyüklükte restorasyonlar yapılmıştır. Yapıların onarım ihtiyaçları 18.yy belgelerinde temizlikten sağlamaştırmaya, onarımdan yeniden inşaaya kadar uzanan müdahale türleri ile belirtilmiştir. Bu durum kimi yapılarda var olan tamir etme şeklinde görülürken, kimi durumlarda yapı harap ise yeniden yapılabilmesi şeklinde olabilmektedir. Harap yapıların yeniden inşası durumunda genellikle eski yapının aynen restore edildiği, hatta harap yapı enkazının yapı malzemesi olarak tekrar kullanıldığı görülmüştür. Bakz. Tuba Akar, "Tanzimat Öncesinde Vakıf Kurumu ve Yapıların Korunması", *Vakıflar Dergisi XXXIII*, s. 91.

ğer bölgelerde de tahribat meydana gelmiştir. Örneğin Bulgaristan'ın kuzeydoğusunda Silistre Eyaleti'ne bağlı bulunan *Hezargrad/Razgrad kasabasındaki İbrahim Paşa Camii şerifinin, medresesinin şadırvan ve suyollarının, hamam ve diğer gelir getiren mülklerinin* savaştan zarar gördüğü belirtilmektedir. Hezargrad'daki İbrahim Paşa Vakıflarının harap vaziyetten kurtarılabilmesi için 23 Rebi'ü'l-evvel 1267/26 Ocak 1851 tarihinde tezkire yazılmıştır (BOA. A. AMD 29/19).

Yukarıda bahsedilen mekteb, minare, medrese ve camilerin tamiri için H.1253/M.1838 tarihinde Silistre valisi Mehmed Said Paşa'ya gönderilen fermana Varna, Şumnu ve Silistre sancaklarında savaşta zarar gören yapılardan; *"...Silistre Kal'ası derûnunda harâb ve münhedim olup kendi cânibinden ve bazı vüzerâ-yı izâm ve bende-gân taraflarından tamir ve inşâları muktezâ-yı irâde-i seniyyeden olan cevâmi'-i şerîfenin dahi levâzimât-ı inşâiyyesi tehiyye ve istihzâr olunarak bu günlerde tamir ve inşâlarına mübâşeret..."* olunması istenmiştir (BOA. HAT. 590/29008-A). Silistre sancağı valisi Said Paşa'nın cevabında harap ve yıkılmış olan yapıların tamir ve inşasına bir an evvel başlanacağı ifade edilmiştir. Padişah hazretleri Silistre kazası merkezinde Rusların yıktığı yapıları; *"...kendi cânibinden ve bazı vüzerâ-yı izâm ve bende-gân taraflarından tamir ve inşâları..."* sürecine karar verdiğinden, Silistre valisinin bu konuda malzemenin temini ile işe başlaması istenmiştir. Yapılan hazırlıklardan sonra; Mehmed Selim Sırrı Paşa Camii, Kurşunlu Camii, Saturî Hacı Mehmed Camii ve Medresesi, İvaz Mehmed Paşa Camii ve Medresesi, Hacı Ahmed Bey Camii, Akkapı Camii tamiriyle müceddeden medresesinin inşasına padişah II. Mahmud ve devletin önde gelen ümerâsının hayırlarıyla başlanabildiği.

Padişahın öncülük ettiği bu himaye programında adı geçen altı cami, altı minare, iki medrese ve bir mektep, hamam, suyolları ve odaların yeniden yapımı konusunda proje hazırlanmış ve buna göre yapım işleri çeşitli zevata paylaştırılmıştır. Bu faaliyette; *"...müteveffâ Selim Paşa Câmii Şerîfiyle, Kurşunlu Camii'nin taraf-ı kemterîden..."* yani padişah II. Mahmud tarafından yaptırılacağı ifade edilmiştir. Osmanlı padişahları vakıf müesseselerini kurma ve yaşatma konusunda ulemâ ve ümerâya göre daha hassas davran-

mışlardır. Aslına bakılırsa padişahların yaptırdığı veya tamir ettirdiği binaların sayısal büyüklükleri ulemâ ve ümerânın yaptırdıklarıyla kıyas bile kabul etmez. Padişahların yaptığı hayırsever davranışlar, çağdaşı olan ulemâ ve ümerâ tarafından yakından takip edilmiştir. Bu yüzden ulemâ ve ümerâ, padişahların öncülük ettiği davranışlara destek vermişlerdir. Nitekim Silistre'de padişah II. Mahmud'un aynı anda hem Mehmed Selim Sırrı Paşa, hem de Kurşunlu Camilerinin tamirini sahiplenmesi, diğer devlet adamlarına da örnek teşkil etmiştir.

Rus saldırısı sonrasında Silistre şehrinde yeniden yapılmasına karar verilen Saturî Hacı Mehmed Camii, minâre, medrese, mekteb ve diğer yapılarının yeniden tamir edilmesi işi Vidin muhâfızı devletlü Hüseyin Paşa tarafından üslenilmiştir. Aynı yardımlaşma kervanına İvaz Mehmed Paşa Camii ve medresesini onarma sözünü veren Edirne müşîri devletlü Mustafa Paşa'yı da saymak gerekmektedir. Yine Akkapı Camii'nin ve medresesinin yeniden yaptırılması işini, Dergâh-ı Âlf kapıcıbaşılarından Tırnova Voyvodası Derviş Bey'in karşılaması hususuna 3 Muharrem 1253/9 Nisan 1837 tarihinde karar verilmiştir. Öte yandan Silistre'deki Hacı Ahmed Bey Camii'nin termimi konusunda vakıf mütevellisinin ifadeleri doğrultusunda karar verilmiştir. Muhtemelen Hacı Ahmed Bey Camii yönetimi, gelirlerini beyan ederek cami masraflarını karşılayabilmeyi düşünmektedir²⁰.

Görüldüğü üzere; insanoğlunun felaket zamanlarında kendi ihtiyaçlarını tek başına karşılamakta çaresiz kaldığı durumlarda, padişah ve devlet adamlarına büyük iş düşmektedir. Sıkıntılı dönemlerde toplum fertlerinin birbirleriyle yardımlaşması, dayanışma içinde olması; yaşanan acıları unutturmakta ve insanların yeniden hayata bağlanmalarını kolaylaştırmaktadır. Osmanlı padişahı II. Mahmud'un Silistre'de öncülük ettiği yardımlaşma ve dayanışma örneği, arka arkaya belgelere de yansımıştır. Ancak yeri gelmişken belirtmek gerekirse; Padişah II. Mahmud'un yaptırmaya söz verdiği Mehmed Selim Sırrı Paşa ve Kurşunlu camileri, onun 1839 yılında ölümüyle tamamlanamamıştır. Rus saldırısında yıkılan ve

20 Belgenin aslı için bakz. Ek-I ve çevirisi için Ek- II.

tamamlanmayı bekleyen eserlerle ilgili 17 Rebi'ü'l-evvel 1263/5 Mart 1847 tarihli raporda; Kurşunlu Camii'nin geliri olmadığından bu caminin bitirilmesi içinde sultan II. Mahmud vakıflarından yardım talebinde bulunulmuştur²¹. Ancak o dönemde sultan II. Mahmud vakıflarının giderlerinin fazla olması nedeniyle Kurşunlu Camii'nin masraflarını karşılamaya yanaşmadığı görülmektedir.

XIX. yüzyıl ortalarında Benderli Mehmed Selim Sırrı Paşa Vakfı'nın gelirlerinin az olduğu göze çarpmaktadır. Benderli Mehmed Selim Sırrı Paşa Vakfı'nın Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'ne mülhak olması yanında, mali açıdan zayıf ve nezarete borçlu olması hasebiyle Maliye Nezareti hazinesinden bir mahalle masraf gösterilememiştir. Caminin masrafları için; "...Evkâf-ı Hümâyûn zuhûrât-ı vâridâtına masraf kaydıyla tesviyesinden başka çaresi bulunamayacağından..." bahsedilerek masrafların doğrudan nezaret bütçesinden karşılanması kararlaştırılmıştır. Benderli Mehmed Selim Sırrı Paşa'nın yaptırdığı cami, savaştan 23 sene sonra yani H.1268/M1852 tarihinde Silistre Kaymakamı İbrâhim Paşa tarafından kısmen tamir ettirilebilmiştir. Yapılan tamiratın yeterli olmadığı, bu tarihten sonra yapılan yeni keşiflerden anlaşılmaktadır. Nitekim 21 Receb 1271/9 Nisan 1855 tarihinde Binbaşı mühendis Eşref Efendi'nin öncülüğünde yıkılan binaların keşif ve muayeneleri yapılarak yeni bir defter hazırlanmıştır (BOA. A. MKT. NZD. 143/24).

M.1828-1829 saldırılarında yıkılan Benderli Mehmed Selim Sırrı Paşa'nın Silistre'de yaptırdığı caminin yeniden tamiri hususu H.1274/M.1858 tarihinde tekrar gündeme geldiğine göre yıkımın üzerinden yaklaşık olarak 30 sene geçmiştir. Benderli Mehmed Selim Sırrı Paşa Vakfı'na ait yapıların termimi meselesinin uzamasında vakıf bütçelerinin zayıflığı etkili olmuştur. Nitekim tablo- l'de, adı geçen vakfın H.1261/M.1845 yılı hasılat kaydına bakıldığında akarının 2592 kuruş, masrafının ise 3223 kuruş olduğu görülmektedir. Öte yandan eski sadrazam Benderli Mehmed Se-

lim Sırrı Paşa'nın cami vakfının H.1267/M.1851 senesi bilançosu, gelir-gider dengesi açısından belirli bir iyileşme göstermiştir. Bu yıllarda savaşın kötü etkilerini üzerinden atmış olan vakıf, 4524 kuruş gelire karşılık, 2664 kuruş gidere sahiptir. Anlaşıldığı üzere Benderli Mehmed Selim Sırrı Paşa Vakfı'nın savaşta zarar görmesi üzerine, tamiratların yapılması ve bilançosunun düzelmesi için otuz seneye ihtiyaç duyulmuştur.

Silistre'de tamiratları bitirilemeyen camilerin durumu, Padişah Abdülmecid devrinde yeniden gündeme getirilmiştir. Padişah Abdülmecid, Rumeli'ye yaptığı gezi sırasında Silistre'de gündeme gelen ve para yetersizliği yüzünden bitirilemediği anlaşılan binalar için devlet hazinesinden faydalanılmasını istemiştir²². Mehmed Selim Sırrı Paşa ve Kurşunlu camilerinin durumu konusunda yazılan arzda; "... Kurşunlu Câmî-i Şerîf ile sadr-ı esbak-ı merhûm Mehmed Selim Paşa'nın câmî-i şerîfi muhtâc-ı tamir olarak masârif-i vâkî'anın Hazîne'ce îcâbına bakılmak..." gerektiği beyan edilmiştir. Bu sebeple Selim Paşa Camii'nin tamiri için 14795.5 kuruş, Kurşunlu Camii'nin tamiri için 24777.5 kuruş olmak üzere 39573 kuruş masraf edildiği, adı geçen masrafın *Silistre Mal Sandığı* hesabından düşülmesi talep edilmiştir (BOA. İ. DH. 139/169).

Benderli Mehmed Selim Sırrı Paşa Vakıflarının tamirat işleri savaşın üzerinden geçen uzun süreye rağmen bir türlü bitirilememiştir. Nitekim 22 Cemâziye'l-âhir 1274/7 Şubat 1858 tarihli arzda, eski sadrazam Benderli Mehmed Selim Sırrı Paşa'nın Silistre'de yaptırdığı caminin yeniden tamirâtı konu edilmiştir. Mehmed Selim Sırrı Paşa'nın yaptırdığı caminin *mesele-i zâilede harâb*²³

21 Padişah II. Mahmud aynı zamanda Rumeli ziyareti ile buradaki tebâ'anın ilgisiyle karşılaşmıştır. Seyahati sırasında incelemelerde bulunan padişah, kimi zaman inşaatları denetlemiş, kimi zaman da yeni binaların tamiri ve yapımı için onay vermiştir. Bu süreçte Silistre'ye de gelen padişah II. Mahmud şehirde incelemelerde bulunmuştur.

22 Padişah II. Mahmud'un başlattığı gezi geleneğinin bir devamı olarak oğlu Abdülmecid'in de memleketin ahvalini yerinde görmek için Rumeli'yi dolaşmıştır. 10 Cemâziye'l-âhir 1262/5 Haziran 1846 tarihinde Ruscuk üzerinden Silistre'ye oradan da Şumnu güzergahına giden padişah Abdülmecid, Silistre'de Rus Generali Grayev ve Avusturyalı General Dohs ile görüşmüştür. Padişah Abdülmecid, 5 Haziran Cuma günü Silistre Müşiri Said Paşa'nın çarşı içinde tamir ettirdiği camide Cuma namazı kılmış ve namazdan sonra müftü, naibler ve kaza idarecilerinin rütbeleri terfi ettirilerek nişanlarla taltif edilmişlerdir. Bakz. Mehmet Mercan, "Sultan Abdülmecid'in Rumeli Gezisi Hakkında Bazı Tespitler", *Tarih İncelemeleri Dergisi XXIV*, s. 92.

23 Mesele-i zâile ifadesiyle sona eren devamlı olmayan mesele ifade edilmektedir. Tarihi süreçte Silistre'ye yapılan Rus saldırı sonrasındaki istilayı ifade etmektedir.

ve Silistre Kal'ası'nın istilâdide olması cihetiyle müşrif-i harâb olup, uzun süreden beri tamir edilmeyi beklediği belirtilmiştir. Belgede; ...bundan otuz sene mukaddem yani kırk dört senesi muhârebesinde kalede yaşanan muhasara sırasında atılan lağımların tesiri, gülle ve humbara isabetinden dolayı duvar ve kubbesinin yıkıldığı uzun süreden beri eserin tamire muhtaç halde beklediği ifade edilmiştir (BOA. MVL. 320/72-1). Caminin üzerindeki örtü ise uzun süredir tamir edilemediğinden zamanla tamamen çökmüştür.

Tarihi olaylar Silistre halkının kaderini yakından belirlediği kadar, burada bulunan dini yapıların akibetini de yakından belirlemiştir. Tuna kıyısındaki güzel şehrin camileri uzun süre tamir edilmeyi beklemiştir. Başka bir belgede kaleye; *mes'ele-i zâ'ile hengâmında kal'a-i mezkûrun tekrâr vukû'-ı muhâsarasından nâşi Rusyalu tarafından kesret üzre atılan gülle ve humbaralar câmi'-i şerîf-i mezkûrun her bir tarafına pek çok isâbet eylediğinden hemen inhidâm hâlini kesb eder gibi harâb olup, yeni bir heyet oluşturularak şehrin bu büyük camisinin tamiri, din ve devlet için aciliyet kesp etmiştir. 11 Cemâziye'l-evvel 1274/29 Aralık 1857 tarihli belge ekinde büyük masraf gerektiren cami tamirinin padişahın ih-saniyla ancak yapılabileceği bildirilmiştir (BOA. MVL. 320/72-2).*

Silistre kuşatması sırasında şehir halkının gösterdiği gayret ve hamiyet takdire şayandır. Bu yüzden Osmanlı padişahının 24 Şaban 1273/19 Nisan 1857 tarihinde gönderdiği fermanla mü-kafât olarak; şehir halkının üç yıl vergiden ve askerlikten muaf tutulduğu belirtiliyordu (BOA. A. MKT. UM.235/30)²⁴. Silistrelilere mahsus yapılan bu düzenlemeler dışında, kalenin tamiri sorunu ise belki de şehirdeki en büyük imar faaliyetinden birisi olacaktı (BOA. D.BŞM. d. 5379). Kaledeki ambarlar, kışla ve surların yeniden tamiri sorunu büyük çaplı mali yatırım gerektiriyordu. Silistre şehrinin özellikle kale civarında Rus top-larının saldırılarıyla yerle bir edilen camiler, mi-nareler, medreseler, mektepler, medrese odaları, şadırvan, hamam ve suyollarının yanı sıra, ma-hallelerdeki evler, ticarethaneler yıkılmıştır. Bu yüzden Rus saldırısı sırasında sadece kale civarın-

daki askeri tesislerin tamiri ve savaşın yaralarının sarılması için yaklaşık bir milyon kuruşa ihtiyaç olduğu belirtilmiştir²⁵.

Rus saldırıları nedeniyle M.1828-1829 yıllarında meydana gelen bu karışıklıklar sonrasında şehirdeki binalar ancak 30 senede toparlanabilmiştir. Evkaf defterlerinden gözlemlendiğine göre; o yıllarda vakıfların mali yapısının kötü olması nedeniyle binaların yeniden yapımı ertelenmiştir. Tablo I'de verilen H.1261/M.1845 tarihli Silistre Evkaf Defteri ve Tablo II'de verilen H.1267/M.1851 tarihli Silistre Evkaf Defteri durumu açıkça özetlemektedir. Bu defterlere göre, H.1261/M.1845 tarihinde şehirde muhasebesi verilen 27 adet vakıftan geliri, giderinden fazla olan vakıf sayısı on, geliri giderini karşılamayan vakıf sayısı ise on bir adettir. Defterde geliri belirtilmeyen 3 vakıf ve geliri giderine denk olan 2 vakıf bulunmaktadır (BOA. EV. d.12397). Buna karşın H.1267/M.1851 tarihinde muhasebesi verilen 22 adet Silistre vakfından geliri giderinden fazla olan vakıf sayısı on iki adettir. Diğer taraftan geliri giderini karşılamayan vakıf sayısı ise beşe düşmüştür. Defterde geliri giderine denk olan yine beş vakıf bulunmaktadır (BOA. EV. d. 14188). Bu yüzden Kırım Savaşı öncesinde Silistre vakıflarının mali yapısında H.1261/1845'ten H.1267/1851'e giden süreçte gözle görülür bir toparlanma söz konusudur.

Sonuç

Savaş sırasında çok sayıda simgesel yapının hedef alınmasının temelinde, bu yapıların Osmanlı Devleti'ni daha doğrusu, Silistre'de yaşayan Müslümanları temsil ediyor olması yatmaktadır. M.1828-1829 yıllarında Ruslar, şehirdeki Müslüman toplumun kültürel değerlerini kısa zaman içerisinde yok ederek ortadan kaldırmaya çalışmışlardır. Rusların, Tuna kıyısındaki Silistre şehrine saldırması, şehre ait kültürel değerlerin yok edilmesini amaçladığı için, doğal olarak burada yaşayan insanların hayatını da zorlaştırmıştır.

Vakıf müesseselerinde her yıl tamirat ve bakım giderleri adı altında pay ayrılıyor olsa da bu gi-

25 8 Ramazan 1271/25 Mayıs 1855 tarihinde Silistre mahallerine göre zarar ve kayıp raporları düzenlenmiştir. Bakz. BOA. İ. DH. 321/20887

24 Ayrıca bkz.: BOA. İ. DH. 332/21729 ve BOA. İ. DH. 334/21914

derler olağandışı yani öngörül(e)meyen yüksek maliyetli bakım ve tamir işlerini karşılamaktan uzaktır. Bu yüzden tamiratların yapılamadığı veya geciktiği dönemlerde alternatif çarelere başvurulmuştur. Böylece Osmanlı devlet adamları uzun yıllar boyunca restore edilmeyi bekleyen vakıf binalarının tamirâtı için gönüllü paylaşım esasına dayalı bir yöntem geliştirmişlerdir. Bu paylaşım esasında yıkılan binaların kimisi padişahların özel hazinesinden aktarılan paralarla, kimisi de durumu müsait olan varlıklı devlet adamlarının servetleri ile yeniden ayağa kaldırılabilmiştir. Her dönemde olduğu gibi elbette ki yıkılan binaların yeniden yapılmasını organize edecek bir kişiye ihtiyaç vardır; o kişi de özel gayret ve himayeleri ile toplumun en büyük hayırseveri olan padişah-tır. Bu durum esasında Osmanlı tipi hayırseverliğin en açık göstergesidir. İfade edilen hayırseverlik modelinde padişah ve ümerâ tamire muhtaç

olan müessesât-ı hayriyyeyi yeniden ayağa kaldırmak amacıyla oluşturulan işbirliği; Silistre’de Rus işgali ile yok edilen devlet-vakıf-halk bütünlüşmesini yeniden tesis etmiştir.

Vakıf müesseseleri açısından bakıldığında; XIX. yüzyılda savaflara bağılı olarak ortaya çıkan gelişmeler nedeniyle vakıf kurumlarında büyük bir kaos söz konusudur. Rus savaflarının sürdüğü yıllarda Evkaf Nezareti’nin yeni kurulmuş olması ve bu süreçte nezaret gelirlerinin devlet hazinesine aktarılması durumu, yıkılan vakıf binalarını kimin yaptıracağı tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Bu yüzden M.1828-1829 tarihindeki Rus işgalinin üzerinden 30 sene geçmiş olmasına rağmen, tamir edilmeyi bekleyen vakıf binalarının olması, dönemin siyasi, askeri, idari ve mali sıkıntılarını ortaya koymaktadır.

Kaynaklar

BOA. A. AMD. 29/19, BOA. A. MKT. NZD. 143/24, BOA. A. MKT. NZD. 292/28, BOA. A. MKT. NZD. 281/102, BOA. A. MKT. UM. 311/30, BOA. A. MKT. UM. 235/30, BOA. İ. MVL. 51/977, BOA. A. MKT. 129/55, BOA. A. MKT.133/74, BOA. HAT. 590/29008-A, BOA. HAT. 590/29008-B, BOA. HAT. 51896, BOA. HAT. 51896-A, BOA. HAT. 51896-B, BOA. BEO. 828, BOA. D. BŞM. D. 5379, BOA. EV. d. 12397-BOA. EV. d 14188- BOA. İ. DH. 321/20887, BOA. İ. DH. 332/21729, BOA. İ. DH. 334/21914, BOA. İ. MVL. 320/72-1, BOA. İ. DH. 139/16,

VGM. Deft. 624

Akar, Tuba (2010). "Tanzimat Öncesinde Vakıf Kurumu ve Yapıların Korunması", *Vakıflar Dergisi XXXIII*, Ankara, s. 89- 110.

Aksan, Virginia H. (2010). *Kuşatılmış Bir İmparatorluk: Osmanlı Harpleri(1700- 1870)*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Aksan, Virginia H. (2013). *Ottoman Wars(1700-1870)*, Routledge, London- New York.

Aksun, Ziya N. (1994). *Osmanlı Tarihi III*, Ötüken Yayınları, İstanbul.

Beydilli, Kemal (2003). "Mahmud II", *TDVİA. XXVII*, İstanbul, s. 352- 357

Cebeci, Ahmet (1994). *XVI. yüzyılda Silistre Sancağı Vakıfları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Evliya Çelebi (1999). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi III*, (haz. S.Ali Kahraman- Y. Dağlı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Evliya Çelebi (2001). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi V*, (haz. S.Ali Kahraman- Y. Dağlı- İ. Sezgin), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Faroqhi, Suraiya (2000). *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam*, çev. Elif Kılıç, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.

Genca, Elif (2014) "Osmanlı Hukukunda Vakıfların Denetimi(Evkaf-ı Hümayun Nezareti)", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 72*, İstanbul, s. 531- 554.

Keskioğlu, Osman -A.Taha Özyaydın (1983). "Bulgaristan'da Türk- İslam Eserleri", *Vakıflar Dergisi XVII*, Ankara, s. 109-140.

Kiel, Machiel (2009). "Silistre", *Diyanet İslam Ansiklopedisi XXXVII*, Ankara, s. 202- 205.

Köksal, Ahmet (2014). "II. Meşrutiyet Döneminde Vakıfların Yeniden Organizasyonuna Dair İki Eser: Halil Hamdi'nin Layihası", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi 56*, Ankara, s. 343- 385.

Küçük, Cevdet (1988). "Abdülmeçid", *TDVİA I*, İstanbul, s. 259- 263

Mercan, Mehmet (2009). "Sultan Abdülmeçid'in Rumeli Gezisi Hakkında Bazı Tespitler", *Tarih İncelemeleri Dergisi XXIV*, İzmir, s. 81- 100.

Memişoğlu, Hüseyin (2007). *Bulgaristan'da Türk- İslam Kültürü ve Sanatı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Tarih Araştırmalar Serisi III, İstanbul.

Râşid Mehmed Efendi- Çelebizâde İsmail. Âsım Efendi (2013). *Târîh-i Râşid ve Zeyli I*, (haz. A. Özcan- Y. Uğur- B. Çakır- A. Z. İzgöer), İstanbul.

Özcan, Abdülkadir (1991). "II. Mahmud'un Memleket Gezileri", *Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırmaları Merkezi), İstanbul, s. 361- 379.

Öztürk, Nazif (1995). *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.

Selçuk, Hava (2013). "Ziştovi ve Yaş Anlaşması Arasında Tuna Kıyısında Bir Osmanlı Kenti: Silistre(1791-1793). *Turkish Studies 8/5*, ilkbahar, s. 645- 674.

Şânî-zâde Mehmed Atâullah Efendi (2008). *Şânî-zâde Târîhi I- II*, haz. Yılmaz, Ziya, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul.

Uzunçarşılı, İ. Hakkı (1995). *Osmanlı Tarihi IV*, Türk Tarih Kurumu Yayınları Ankara.

Yediyıldız, Bahaeddin (2003). *XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi*, TTK. Yayınları, Ankara.

Tablolar

Tablo 1. EV. d. 12397 Numaralı Deftere Göre 1261/1845 Senesinde Silistre Vakıfları Muhasebesi

No	Adı	Gelir/ Kuruş	Gider/ Kuruş	Fazla/Borç Durumu
1	Özi Valisi Hasan Paşa Vakfı	552	878	-326
2	Sünbülzâde Vakfı	129	102	+27
3	Satûrî-zâde Hacı Osman Ağa Vakfı	198	240	-42
4	Akkapı Câmii Vakfı	575	409	+166
5	Mehmed Efendi Medresesi Vakfı	898	976	- 78
6	Sâ'at-i Kebîr Vakfı	192	228	-36
7	İvaz Paşa Câmii Vakfı	732	422	+310
8	Satûrî-zâde Hacı Mehmed Ağa Câmii Vakfı	420	490	-70
9	Merhûme Zâhide Hâtun Vakfı	315	242	+73
10	Ali Bey Medresesi Evkâfı	552	587	-35
11	Satûrî-zâde Hacı Mustafa Ağa Sebîl-hâne Vakfı	433	563	-130
12	Sadr-ı esbak Selim Paşa Câmii Vakfı	2592	3223	-631
13	Merhûm Vali Hacı Ahmed Paşa Vakfı	1017	922	+95
14	Satûrî-zâde Hacı Mustafa Ağa'nın Kitâbhânesi Vakfı	52	150	-98
15	Seydî Efendi Câmii Vakfı	551	551	denk
16	Mehmed Çelebi Mescidi Vakfı	420	485	-65
17	Hacı Sefer Mescidi Vakfı	415	936	-521
18	Kocalı Mescidi Vakfı	293	243	denk
19	Melek Ahmed Paşa Vakfı	201	39	+162
20	Muhsinzâde Ahmed Paşa Evkâfı	902	730	+171
21	Merhûm Hacı Mütessellim Mehmed Ağa Evkâfı	216	204	+12
22	Semerci Vakfı	240	9	+231
23	Merhûm Hammâmîzâde Ali Ağa Mescidi Vakfı	324	314	+10
24	Hacı Ömer Ağa'nın Evkâfı	-	-	-
25	Muhsin-zâde Câmii Vakfı	8	41	-33
26	Hacı Ahmed Efendi Medresesi Vakfı	-	-	-
27	Hacı Ömer Ağa'nın Evkâfı	-	-	-

Tablo 2. EV.d.14188 Numaralı Deftere Göre 1267/1851 Senesinde Silistre Vakıfları'nın Muhasebesi

No	Adı	Gelir Kuruş	Gider Kuruş	Nakit Para	Nakdin Getirisi	Fazla/Borç Durumu
1	Hacı Sefer Mescidi Vakfı	694	662	190	28	+32
2	Muhsinzâde Mehmed Paşa Vakfı	1640	1512			+128
3	Rüstem Çelebi Vakfı	516	609	400	60	-93
4	Akkapı Câmii Vakfı	1025	980	608	90	+45
5	Mehmed Çelebi Câmii Vakfı	552	552			denk
6	Satûrî Hacı Mehmed Ağa Vakfı	525	621			-96
7	Sâ'at-i Kebîr Vakfı	325	326			-1
8	Esbak Silistre Vâlisi Hacı Ahmed Paşa Camii	1050	1177			-127
9	Semerci Vakfı	120	9			+111
10	Melek Ahmed Paşa Vakfı	771	148	10500		+523
11	Cizyedâr Câmii Vakfı	7737	11020	5909		-3283
12	Selim Mehmed Paşa Vakfı	4524	2664			+1860
13	Sâtûrî el-Hâc Mustafa Ağa Vakfı	485	115			+360
14	Sünbülzâde Vakfı	145	105			+40
15	Râbi'a Hâtûn Evkâfi	310	116			+194
16	Saturîzâde Hacı Mustafa Ağa Kütübhânesi Vakfı	90	90			denk
17	Mehmed Efendi Medresesi Vakfı	313	310			+3
18	Hacı Osmân Ağa Evkâfi	45	45	600	45	denk
19	Özi Vâlisi Hasan Paşa Vakfı	550	450			+100
20	Ali Bey Medresesi Vakfı	1195	1195			denk
21	İvaz Paşa Vakfı	800	734			+66
22	Seyyid Efendi Câmii Vakfı	546	546			denk

Ek 2. Belgenin Çevirisi(HAT 590/29008-A)

Devletlü inâyetlü âtîfetlü, übbehetlü, merhametlü veliyyü'n-ni'am kesîrû'l-lutfi ve'l-kerem efendim sultânım hazretleri

Silistre kal'ası derûnunda harâb ve münhedim olup bundan akdem bâ-irâde-i seniyye ma'rifet-i âcizâ-nemle keşf ü mu'âyene etdirilerek masârifâtlarını mübeyyin defteri irsâl ve takdîm-i hâk-i pâ-yi âlîleri kılınan cevâmî'-i şerîfeden müteveffâ Selîm Paşa Câmi'-i Şerîfiyle Kurşunlu Câmi'-i'nin taraf-ı kemterî-den ve Satırcı Hacı Mehmed Câmi'-i'nin ve minâre ve mekteb vesâiresinin Vidin muhâfızı devletlü Hüseyin Paşa hazretleri tarafından ve İvaz Mehmed Paşa Câmi'-i Şerîf ve medrese-i münîfinin dahi Edirne müşîri devletlü Mustafa Paşa hazretleri cânibinden ve Hacı Ahmed Bey Câmi'-i vâkıfı mîr-i mûmâ-ileyh ve Akkapı Câmi'-i'nin tamîriyle müceddeden medresesinin inşâsı Dergâh-ı Âlî kapıcıbaşlarından Tırnova Voyvodası Derviş Bey taraflarından ta'mîr ve inşâları husûsuna irâde-i kerâmet-âde-i hazret-i şehin-şâhî ta'alluk buyurulmuş olduğundan icrâ-yı iktizâsına mübâderet-i bendegânemi âmir şeref-pîrâyı frak-ı ta'zîm olan bir kıt'a emir-nâme-i sâmi-i cenâb-ı vekâlet-penâhînin müfâd-ı âlîsi karîn-i iz'ân-ı abd-i müstedîmleri olmuş ve zikr olunan cevâmî'-i şerîfenin taraf-ı ubeydânemden ta'mîr ve inşâları husûsuna müte'allik buyurulan emr ü irâde-i seniyye-i şâhâne bâdî-i mübâhât ve mefharet-i bendegânemi müstelzim olarak leyl ü nehâr muvâzıbı olduğum da'avât-ı mahsûsa-i hazret-i zıllu'llâhî tekrârına müdâvemet kılınmıştır. Rabbimiz Te'âlâ ve Tekaddes hazretleri veliyy-i ni'met-i âlem ve veliyy-i ni'met-i bî-minnetimiz şevket-me'âb-ı kudret-nisâb efendimiz hazretlerine tükenmez ömr ü şevket ve ikbâl-ı inâyet ve ihsân buyursun. Sâye-i mekârim-vâye-i şehin-şâhîlerinde bu misillü âsâr-ı hayriyyenin bi'l-iftihâr hakk-ı tanzîm ve temşiyeti husûsuna sarf-ı nakdîne-i iktidâr farîza-i zimmet ve mütehattim-i uhde-i rıkkıyetimiz olduğundan cevâmî'-i şerîfe-i mezkûrenin levâzimât-ı inşâiyeleri kâmilen tehyi'e ve istihzâr kılınmış ve bi-mennihi Te'âlâ mevsim-i binâ dahi hulûl ve idrâk eylemiş olmağla tbc-ı emr ü irâde-i seniyye üzere bu günlerde kemâl-i sıdk u iftihâr ile ta'mîr ve inşâlarına mübâşeret ve gâyet metîn ve evvelkiden a'lâ ve rasîn olmak üzere hüsn-i itmâmına vüfûr-ı i'tinâ ve dikkat olunarak keyfiyet-i hitâmı hâk-i pâ-yi mekârim-peymâ-yı dâverânelerine arz ve inhâya mübâderet kılınacağı beyânı ve bu husûs-ı hayret-nusûsa me'mûriyyet-i bendegânemin teşekkürünü havî arzuhâl-i ubeydânem terkîmine ibtidâr ve takdîm-i hâk-i pâ-yi hidivâneleri kılındığı inşâ-Allâhü Te'âlâ lede'l-vusûl muhât-ı ilm-i kâinât-şümûl-i dâverâneleri buyuruldukda ol bâbda emr ü fermân devletlü fehâmetlü âtîfetlü übbehetlü merhametlü veliyyü'n-ni'am kesîrû'l-lutf ve'l-kerem efendim sultânım hazretlerindir.

Fî 3 Muharem sene 1253.